

## НАЗВА ДИСЦИПЛІНИ: ПОРІВНЯЛЬНА ГРАМАТИКА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

### 1. Нормативні навчальні дисципліни та практика

#### 1.1. Нормативні навчальні дисципліни

**ВИКЛАДАЧ:** Вербич Святослав Олексійович, доктор філологічних наук, доцент.

E-mail: s.verbych@ukma.edu.ua

**ЗАГАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ:** 5 кредитів ECTS

Заняття в аудиторії: 50 год. (18 лекційних і 7 семінарських занять по 2 академічних години)

Самостійна робота слухачів курсу: 100 год.

Форма підсумкового оцінювання: екзамен.

#### АНОТАЦІЯ

Вивчення історії української мови в усій глибині цієї проблеми передбачає визначення її (мови) місця серед інших слов'янських мов, докладнішу характеристику різнорівневих зв'язків української мови зі слов'янськими лінгвосистемами. З огляду на це для студентів, які опановують дисципліни мовознавчого та загальнославистичного профілю, важливо сформувати систему знань про спільне та відмінне у фонетиці і граматичній будові слов'янських мов, про внутрішні закони, які визначили їхній розвиток із праслов'янської мови-основи, а також про особливості сучасних слов'янських мов.

#### МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ:

Мета курсу – формування системи знань про спільне та відмінне у фонетичних системах та граматичній будові слов'янських мов, про внутрішні закони, які визначили їхній розвиток з праслов'янської мови-основи, про історію та особливості сучасних слов'янських мов.

Завдання курсу: розкрити закономірності фонетичного й морфологічного розвитку сучасних слов'янських мов; визначити типологічні ознаки у фонетичних і граматичних системах порівнюваних мов; сформувати практичні навички порівняльно-історичного аналізу фонетичної будови та морфологічної структури різночасових мовних фактів і явищ на матеріалі різних слов'янських мов.

#### РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ, МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ І ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
<b>ПРН-7.</b> Аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрями й школи в лінгвістиці.	Лекційні заняття №1-2.	Усне вибіркоче опитування.
<b>ПРН-9.</b> Збирати й систематизувати мовні факти, інтерпретувати й аналізувати, зіставляти тексти різних стилів і жанрів.	Семінарські (практичні) заняття. Індивідуальні відповіді та групове обговорення на практичних заняттях 1 — 7.	Поточний контроль. Індивідуальні практичні завдання: усні та письмові.
<b>ПРН-10.</b> Здійснювати науковий аналіз мовного й мовленнєвого матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням доцільних методологічних принципів, формулювати узагальнення на підставі самостійно опрацьованих даних.	Лекційні заняття №1-18. Індивідуальні відповіді та групове обговорення на семінарських (практичних) заняттях 1 — 7.	Поточний контроль. Індивідуальні практичні завдання: усні та письмові.



<b>ПРН-11.</b> Дотримуватися правил академічної доброчесності.	Виконання письмових завдань, контрольної роботи.	Індивідуальні практичні завдання: усні та письмові Контрольна робота.
<b>ПРН-12.</b> Доступно й аргументовано пояснювати сутність конкретних лінгвістичних питань, власний погляд на них та обґрунтовувати його як фахівцем, так і широкому загалу, зокрема особам, які навчаються.	Лекційні заняття №1-18. Індивідуальні відповіді та групове обговорення на семінарських (практичних) заняттях 1 — 7.	Поточний контроль. Індивідуальні практичні завдання: усні та письмові.
<b>ПРН-15.</b> Використовувати спеціалізовані концептуальні лінгвістичні знання для розв'язання складних завдань і проблем, що потребує оновлення та інтеграції знань, часто в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог.	Лекційні заняття №2-18. Індивідуальні відповіді та групове обговорення на семінарських (практичних) заняттях 2-7.	Поточний контроль. Індивідуальні практичні завдання: усні та письмові.
<b>ПРН-18.</b> Застосовувати отримані знання, розширювати та поглиблювати їх у науковій та дослідницькій роботі.	Індивідуальні відповіді та групове обговорення на семінарських (практичних) заняттях 1-7.	Поточний контроль. Контрольна робота.

## ЗМІСТ КУРСУ

### Вступне слово

Курс «Порівняльна граматики слов'янських мов» має на меті допомогти студентам оволодіти системою спеціальних знань про закономірності фонетичного, морфологічного і синтаксичного розвитку слов'янських мов, розкрити особливості історичної еволюції характерних ознак звукової будови та граматичної структури сучасних слов'янських мов, сформулювати практичні навички порівняльно-історичного аналізу різночасових мовних фактів і явищ. Навчальна дисципліна органічно пов'язана з такими мовознавчими курсами, як «Вступ до мовознавства», «Вступ до слов'янської філології», «Загальне мовознавство», «Історія української мови». У процесі опанування курсу «Порівняльна граматики слов'янських мов» студенти здобудуть знання про: історію та основні ознаки праслов'янської мови; розвиток фонетичних і морфологічних рис східно-, західно- і південнослов'янських мов; виникнення писемності та розвиток графіки у слов'ян. Опанують навички реконструкції праслов'янських форм та морфологічного аналізу слів у слов'янських мовах в діяхронійному аспекті.

### Тематичний план

№ з/п	Теми лекцій	Кількість годин
	2 семестр	
Лекція 1.	Вступ до навчального курсу «Порівняльна граматики слов'янських мов»	2 год.
Лекція 2.	Праслов'янська мова – основа слов'янських мов.	2 год.
Лекція 3.	Праслов'янська лексика. Порівняльна характеристика лексики сучасних слов'янських мов	2 год.
Лекція 4.	Становлення системи голосних і приголосних фонем у праслов'янській мові	2 год.
Лекція 5.	Найважливіші фонетичні процеси в праслов'янській мові	2 год.
Лекція 6.	Фонетичні зміни в слов'янських мовах після розпаду праслов'янської єдності	2 год.
Лекція 7.	Фонетичні риси східнослов'янських мов	2 год.
Лекція 8	Фонетичні риси західнослов'янських мов	2 год.
Лекція 9	Фонетичні риси південнослов'янських мов	2 год.
Лекція 10	Місце старослов'янської мови в групі слов'янських мов	2 год.
Лекція 11	Загальна характеристика морфологічної будови слов'янських мов. Іменники	2 год.



Лекція 12	Прикметники в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах. Особливості словотвору та відмінювання	2 год.
Лекція 13	Займенники в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах. Семантичні групи. Особливості відмінювання	2 год.
Лекція 14	Числівники в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах. Семантичні групи. Особливості творення та відмінювання	2 год.
Лекція 15	Дієслова в праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах. Форми теперішнього часу. Особливості дієвідмінювання.	2 год.
Лекція 16	Дієслівні форми минулого та майбутнього часів у праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах. Особливості дієвідмінювання	2 год.
Лекція 17	Прислівники в праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах. Службові слова в історії слов'янських мов	2 год.
Лекція 18	Синтаксична будова праслов'янської та сучасних слов'янських мов	2 год.



№ з/п	Теми семінарських занять	Кількість годин
	І триместр	
Семінар-практикум 1.	<p style="text-align: center;"><b>Становлення системи голосних у праслов'янській мові</b></p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Система праслов'янського вокалізму.                  2. Система праслов'янського консонантизму.                  Практична робота</p>	2 год.
Семінар-практикум 2.	<p style="text-align: center;"><b>Найважливіші фонетичні процеси в праслов'янській мові</b></p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Палаталізації задньоязикових приголосних.                  2. Праслов'янські чергування голосних.                  3. Праслов'янські чергування приголосних.                  Практична робота</p>	2 год.
Семінар-практикум 3.	<p style="text-align: center;"><b>Фонетичні риси західно- і південнослов'янських мов</b></p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Метатеза в праслов'янських групах *tert, *tort, *telt, *tolt.                  2. Характеристика рефлексів праслов'янських груп *dl, *tl.                  3. Характеристика рефлексів праслов'янських носових.                  4. Характеристика рефлексів ъ, ь в сильній позиції.                  Практична робота</p>	2 год.
Семінар-практикум 4.	<p style="text-align: center;"><b>Загальна характеристика граматичної будови праслов'янської мови. Типи відмінювання іменників у праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах</b></p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Характеристика іменникових основ у праслов'янській мові.                  2. Словотвір іменників у праслов'янській мові.                  3. Відмінювання іменників у праслов'янській мові.                  4. Відмінювання іменників у сучасних слов'янських мовах.                  Практична робота</p>	2 год.
Семінар-практикум 5.	<p style="text-align: center;"><b>Граматична характеристика прикметників, займенників і числівників у праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах</b></p> <p style="text-align: center;">План</p> <p>1. Способи творення прикметників у праслов'янській мові.                  2. Особливості словотворення якісних, відносних і присвійних прикметників.                  3. Ступені порівняння прикметників у праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах.                  4. Семантичні групи займенників у праслов'янській мові.                  5. Особливості відмінювання займенників у праслов'янській і в</p>	2 год.

	<p>сучасних слов'янських мовах.</p> <p>6. Особливості творення різних семантичних груп числівників у праслов'янській мові.</p> <p>7. Особливості відмінювання числівників у праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах</p> <p>Практична робота</p>	
Семінар-практикум 6.	<p><b>Загальна характеристика дієслівних форм праслов'янської та сучасних слов'янських мов. Граматична характеристика прислівника в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах</b></p> <p>План</p> <p>1. Характеристика часових форм праслов'янського дієслова.</p> <p>2. Особливості відмінювання дієслів у праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>3. Характеристика прислівника в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>Практична робота</p>	2 год.
Семінар-практикум 7.	<p><b>Службові слова в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах. Загальна характеристика синтаксичної будови праслов'янської та сучасних слов'янських мов</b></p> <p>План</p> <p>1. Характеристика прийменників у праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>2. Характеристика сполучників у праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>3. Засоби синтаксичного зв'язку в праслов'янській та в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>4. Просте і складне речення в праслов'янській і в сучасних слов'янських мовах.</p> <p>Практична робота</p>	2 год.

### УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Види робіт	Кількість	Максимум балів за 1	Разом
Семінарські (практичні) заняття	7	7	49
Контрольна робота	1	11	11



Іспит	1	40	40
Разом			100

### ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Оцінювання успішності студента за кожним із запланованих видів робіт здійснюється у відповідності до таких критеріїв:

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Робота на семінарському (практичному) занятті	7	Студент правильно виконує поставлені завдання, чітко й аргументовано відповідає на запитання викладача. Бере участь у груповому обговоренні.
	5-6	Студент правильно виконує поставлені завдання, але не відповідає на всі поставлені питання викладача. Не бере участі в груповому обговоренні.
	4-3	Студент допускає помилки у виконанні частини завдань. Не відповідає на всі поставлені питання викладача. Не бере участі в груповому обговоренні.
	2	Студент не може виконати самостійно жодного завдання. Не відповідає на поставлені питання викладача.
	1	Пасивна участь у роботі семінару (на практичному занятті).
Контрольна робота	11	Усі завдання виконано без помилок.
	8-10	У виконанні кількох завдань допущено помилки.
	4-7	Помилки допущено в більшості завдань.
	3-1	Помилки виявлено в кожному завданні.

#### Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS

За шкалою університету	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Екзамен	Залік	
91 – 100	Відмінно	Зараховано	A (відмінно)
81 – 90			B (дуже добре)
71 – 80	C (добре)		
66 – 70	D (задовільно)		
60 – 65	Задовільно		E (достатньо)





30 – 59	Незадовільно	Не зараховано	<b>FX</b> (незадовільно – з можливістю повторного складання)
1 – 29			<b>F</b> (неприйнятно – з обов'язковим повторним курсом)

Мінімальний пороговий рівень оцінки за роботу в семестрі становить 30 балів. У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче від 29 балів) студент зобов'язаний повторно вивчити дисципліну. У разі отримання оцінки «незадовільно» студент має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо». Замість перескладання комісії студент може обрати повторне вивчення дисципліни.

### ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань і робота в курсі має відповідати вимогам «Положення про Академічну доброчесність здобувачів освіти у НаУКМА» (затверджене наказом № 112 від 07.03.2018 року)

[https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat\\_view/1-dokumenty-naukma/12-normatyvna-baza-naukma/6-systema-zabezpechennia-iaкости-osvitnoi-diialnosti-ta-iaкости-vyshchoi-osvity/71-normatyvni-dokumenty](https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/sogodennya/dokumenty-naukma/cat_view/1-dokumenty-naukma/12-normatyvna-baza-naukma/6-systema-zabezpechennia-iaкости-osvitnoi-diialnosti-ta-iaкости-vyshchoi-osvity/71-normatyvni-dokumenty)

## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### *Основна література*

1. Бернштейн С.Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. – М., 1961. – 350 с.
2. Бошкович Р. Основы сравнительной грамматики славянских языков. Фонетика и словообразование. – М., 1984. – 303 с.
3. Вступ до порівняльного вивчення слов'янських мов /За ред. О.С. Мельничука. – К., 1966. – 595 с
4. Историческая типология славянских языков: Фонетика, словообразование, лексика и фразеология / Под ред. А.С. Мельничука. – К., 1986. – 286 с.
5. Исторична типологія слов'янських мов: Частина 2 / За ред. О.Б. Ткаченка. – К., 2008. – 264 с.
6. Кондрашов Н.А. Славянские языки: 3-е изд. – М., 1986. – 239 с.
7. Лучик В.В. Вступ до слов'янської філології. – К., 2008. – 344 с.
8. Семчинський С.В. Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоєвропейських мов). – К., 2002.
9. Трофимович К.К. Практикум з порівняльної граматики слов'янських мов. – Львів, 1960. – 227 с.
10. Stieber Z. Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. - Warszawa, 2005. – 265 s.

### *Додаткова навчальна література*

1. Брайчевський М. Походження слов'янської писемності. – К., 1998. – 152 с.
2. Булахов М.Г., Жовтобрюх М.А., Кодухов В.И. Восточнославянские языки. – М., 1987. – 304 с.
3. Дорошенко Д. Слов'янський світ у його минулому й сучасному: Т. I–III / Відп. ред. Ю.Томаш; наук. ред. Л.Белей. – Ужгород, 2005. – 603 с.
4. Етимологічний словник української мови: У 7т./Відп. до ред. О.С. Мельничук. – К., 1982. – 201 с.
5. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П., Слинко І.І. Исторична граматика української мови. – К., 1980.
6. Жовтобрюх М.А., Русанівський В.М., Скляренко В.Г. Історія української мови. Фонетика. – К., 1979. – 366 с.
7. Илиади А.И. Основы славянской этимологии. – К., 2005. – 270 с.
8. Козлова Р.М. Структура праславянского слова (Праславянское слово в генетическом гнезде). – Гомель, 1997. – 412с.
9. Коломієць Г.Т. Спорідненість слов'янських мов. – К., 1962. – 42 с.
10. Леута О.І. Старослов'янська мова. – К., 2001. – 255 с.
11. Майборода А.В. Старослов'янська мова. – К., 1975. – 294 с.
12. Мейе А. Общеславянский язык / Пер. с франц. П.С. Кузнецова/ Отв. ред. С.Б. Бернштейн. – М., 1951. – 491 с.
13. Нахтигал Р. Славянские языки: Пер. со словен. К.М. Елкиной. – М., 1963.– 342 с.
14. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови: Пам'ятки старослов'янської мови X – XI віків. – Варшава, 1929. – Т.5. – 493 с.
15. Півторак Г. Українці. Звідки ми і наша мова. – К., 1993. – 200 с.
16. Скляренко В.Г. Праслов'янська акцентологія. – К., 1988. – 342 с.
17. Станівський М.Ф. Старослов'янська мова. – К., 1983. – 264 с.

*Затверджено на засіданні кафедри загального та слов'янського мовознавства НаУКМА  
31 серпня 2020 р. (протокол № 1)*

